

De zomertortel

Tekst samengesteld door Charles van de Kerkhof

Balgenfoto's gemaakt door Charles van de Kerkhof in de collectie van het natuurhistorisch museum in Tring, Verenigd Koninkrijk

Wetensch. : *Streptopelia turtur*
Engels : European Turtle-dove,
Frans : Tourterelle des bois
Duits : Turteltaube
Spaans : Tórtola europea

Orde : Columbiformes
Familie : Columbidae
Subfamilie : Columbinae
Geslacht : *Streptopelia* (tortelduiven)

Taxonomie

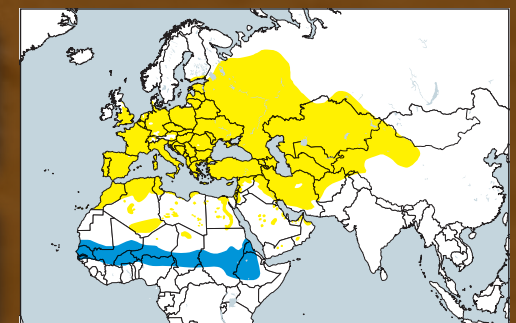
De zomertortel is voor het eerst in 1758 benoemd door Linnaeus als *Columba turtur*. Het genus waarin de zomertortel is geplaatst heeft diverse namen gehad, maar tenslotte is het *Streptopelia* geworden. Deze naam is in 1855 door Carolo Luciano Bonaparte geïntroduceerd en is gebaseerd op de nektekening van de diverse tortelsoorten. Het Griekse *streptos* betekent halsband en *peleia* is Grieks voor duif. *Streptopelia* betekent dus vertaald: 'halsbandduif'.

De zomertortel is verwant aan de rouwtortel (*Streptopelia lugens*), aan de Adamawa-tortel (*Streptopelia hypopyrrha*) en aan de Oosterse tortel (*Streptopelia orientalis*).

Ondersoorten en verspreidingsgebied

Er worden tegenwoordig vier ondersoorten van de zomertortel erkend; de voorheen beschreven ondersoort *isabellina* is opgenomen in *rufescens*. De vier ondersoorten zijn:

- *S. t. turtur* (Linnaeus, 1758) komt voor in Europa, Azië en Afrika; het broedgebied strekt zich uit van Groot-Brittannië in het westen tot Kazachstan in het oosten, Rusland in het noorden en tot de Noord-Afrikaanse Mediterrane kust in het zuiden, inclusief Madeira en de Canarische eilanden.
- *S. t. arenicola* (Hartert, 1894) komt voor in Afrika en Azië, van Marokko tot Tripoli en van Irak en Iran naar Noordwest-China in het oosten.
- *S. t. hoggara* (Geyr von Schweppenburg, 1916) komt voor in Afrika, in het Hoggar bergmassief in Algerije en het Aïr bergmassief in Niger.
- *S. t. rufescens* (C. L. Brehm, 1855) komt voor in Afrika, alleen in Egypte in de Dakhla en Kharga oases, in Faiyûm en in delen van de Nijlvallei. In dit taxon is de vroegere ondersoort *isabellina* ondergebracht.

■ broedgebieden ■ overwinteringsgebieden

V.l.n.r.: *S. t. hoggara* - *S. t. rufescens* -
S. t. arenicola - *S. t. turtur* (doffers)

S. t. turtur met in de achtergrond een
Turkse tortel (foto: Charles van de Kerkhof)

Beschrijving

Alle ondersoorten van de zommertortel zijn tussen 26 en 28 cm lang en wegen tussen 99 en 170 gram. Er is een behoorlijke overeenkomst tussen beide geslachten in vleugel-, staart- en loopbeenlengte en de lengte van de snavelpunt tot de veren op de snavel. Hierdoor is het geslacht van zommertortels vrijwel niet op deze kenmerken vast te stellen. Tijdens het broedseizoen is het iets makkelijker om de doffer van de duivin te onderscheiden door zijn blauwgrijze kop en meer zalmroze borst. Buiten het broedseizoen is de doffer minder uitgesproken gekleurd en is er vrijwel geen verschil tussen de geslachten te zien.

Er is weinig beeldmateriaal beschikbaar van de ondersoorten *S. t. arenicola*, *S. t. hoggara* en *S. t. rufescens*. Om deze toch in beeld te kunnen brengen hebben we toestemming gekregen van Hein van Grouw, Senior Curator van de vogelcollectie bij het Natural History Museum in Tring, om daar de vier ondersoorten te fotograferen. Naast het in beeld brengen van de vier ondersoorten gaf dit een mooie kans om studiebalgen van doffer en duivin naast elkaar te leggen en het verschil tussen de geslachten te zien. En gaf het de mogelijkheid om zommertortels van verschillende leeftijden naast elkaar te leggen om een deel van de rui van het juveniele verenkleed naar dat van een adulte vogel in beeld te brengen. Het morfologisch onderzoek leverde het volgende op:

S. t. turtur

De ondersoort *turtur* is voor ons de meest bekende ondersoort. In Europa is hij makkelijk van andere tortelduiven te onderscheiden door de zwartwitte lijnen in de nek en een duidelijke rode huid rond het oog. Daarnaast is de karakteristieke baltsroep niet te verwarren met die van andere duiven in Europa.

S. t. arenicola

De ondersoort *arenicola* is iets lichter van kleur. Vooral de vleugels zijn iets doffer en minder kleurrijk.

S. t. hoggara

De ondersoort *hoggara* is rijk gekleurd met brede, diep oranje-bruingeel gekleurde veerranden van de vleugeldekenveren; de veren op het hoofd en de rug hebben bruin-gele uiteinden.

S. t. rufescens

Bij de ondersoort *rufescens* is de doffer rijk oranje-bruin op de kop en op de rug en is de borst diep roze gekleurd. De onderkant van de vleugel is grijs gekleurd. De duivin is lichter van kleur met een lichtere kleur roze op de borst.

De zomertortelduivinnen lijken erg veel op de doffers, maar zijn doorgaans iets minder gekleurd en scherper afgetekend dan de doffers.

Tijdens het broedseizoen is de oogring van de duivinnen minder donkergekleurd en minder groot dan bij de doffers.

Volwassen vogels hebben een complete rui na het broedseizoen. De ruiperiode begint meestal in juli of augustus met lichaamsveren. In augustus en september ruien de volwassen vogels hun vleugel- en staartveren. De rui van de vleugel- en staartveren vindt zowel in het broedgebied, alsook in het overwinteringsgebied plaats. De gehele lichaamsrui is dan compleet tussen februari en april van het volgende jaar.

Jonge vogels zien er meestal bruiner en minder gekleurd uit dan volwassen vogels. Ze hebben een 'schubben'patroon met lichtbeige veerranden op de vleugeldekenveren en op de borst. De iris is grijsbruin of lichtbruin. Later hebben de juveniele vogels bruinrode veerranden op de vleugelveren en op een nog latere leeftijd ook op de vleugeldekenveren. De iriskleur verandert naar geelbruin of geeloranje. Daarnaast beschikken ze nog niet over het strepenpatroon in de nek.

Net zoals de volwassen vogels beginnen de juveniele vogels rond augustus met de lichaamsrui. In augustus of september ruien de juveniele vogels de helft van hun staart- en vleugelveren in het broedgebied, en de overige helft in het overwinteringsgebied. Echter zijn er ook gevallen bekend van juveniele vogels van de laatste legfels van het jaar, die met een volledig juveniel verenkleed migreren, en waarbij de complete rui in het overwinteringsgebied plaatsvindt.

Bovenste rij: *S. t. turtur* (doffer)

Onderste rij: *S. t. turtur*
(v.b.n.o.: doffer - juveniel - juveniel)

S. t. arenicola
(v.l.n.r.: doffer - doffer - doffer en duivin)

Leefgebied

Van oudsher komen zomertortels in een zeer grote variëteit van landschappen voor. Tegenwoordig zijn ze zowel in Europa als in Afrika voornamelijk te vinden in cultuurlandschappen. Het is een vogelsoort die houdt van open cultuurterrein, met open foerageergebied, broedmogelijkheden en drinkplaatsen. Hij vermijdt dichtbebost gebied en geeft de voorkeur aan zonnige, droge gebieden met hier en daar bescherming tegen de elementen. Op het vasteland van Europa is hij voornamelijk te vinden tot een hoogte van 350 meter boven zeeniveau. In Afrika komt de zomertortel ook voor tussen de 1000-1300 meter boven zeeniveau. In Europa heeft de zomertortel competitie gekregen van de Turkse tortel (*Streptopelia decaocto*).

Voedsel

Het merendeel van het dieet bestaat uit zaden. Zomertortels zijn wat dat betreft opportunistisch ingesteld en eten de zaden die op dat moment op de locatie waar ze zich bevinden voorradig zijn. Dit zijn zowel wilde zaden als geteelde gewassen. Bessen en insecten worden af en toe gegeten. Alhoewel de zomertortel veel in bomen vertoeft, verzamelt hij al zijn voedsel op de grond. Daarbij geeft hij de voorkeur aan overzichtelijke, open en kale plekken om te foerageren.

In het broedseizoen foerageren de meeste zomertortels individueel of als paar. Buiten het broedseizoen foerageren zomertortels vaak in grotere groepen.

Broeden

Zomertortels zijn monogaam. De ondersoort *turtur* komt in april en mei aan in het broedgebied in Europa. In Nederland broeden zomertortels van half mei tot eind juli. De doffers komen meestal iets eerder aan en lokken de duivinnen met hun baltsroep. Zodra een duivin in de buurt is volgt de doffer de duivin al hoppend en koerend totdat de paring plaatsvindt. In dit stadium is een broedpaar zomertortels vaak naast elkaar te zien waarbij ze als echte 'tortelduifjes' elkaars nek en kop gladstrijken.

Beide vogels bouwen het nest dat bestaat uit een aantal twijgjes. Het legsel bestaat uit twee eieren die na 13 tot 14 dagen uitkomen. Zowel de doffer als de duivin bebroeden de eieren en zorgen voor het grootbrengen van de jongen. De jongen vliegen na ongeveer 20 dagen uit. Zomertortels zijn geslachtsrijp op éénjarige leeftijd.

Trek

S. t. turtur en *S. t. arenicola* zijn trekvogels die na het broedseizoen naar Afrika trekken. Sommige vogels van de ondersoort *arenicola* overwinteren af en toe ook in Noordwest-India. De overige twee ondersoorten zijn minder geneigd te trekken en blijven in hun broedgebied of trekken iets zuidelijker. De meeste vogels van de ondersoorten *turtur* en *arenicola* overwinteren in de Sahel-zone van Senegal in het westen tot Ethiopië in het oosten. Voor sommige individuen van de *turtur*-ondersoort betekent dat een trekroute van 4000 kilometer die gemiddeld in drie weken wordt afgelegd.

S. t. rufescens (doffers)

S. t. hoggara (doffers)

Dankwoord

Bij deze wil ik Hein van Grouw hartelijk danken voor de mogelijkheid om de studiebalgen van zomertortels te bestuderen in de collectie van het natuurhistorisch museum van Tring. Daarnaast wil ik Fried Ketelslegers bedanken voor de urenlange en zeer interessante discussies over onze hobby en over de vele soorten wilde duiven en kleine hoenderachtigen die onze belangstelling hebben.

Bibliografie

- Baptista, L.F., Trail, P.W., Horblit, H.M., Boesman, P., Sharpe, C.J., Kirwan, G.M. & Garcia, E.F.J., (2019) European Turtle-dove (*Streptopelia turtur*). In: del Hoyo, J., Elliott, A., Sargatal, J., Christie, D.A. & de Juana, E. (eds.). Handbook of the Birds of the World Alive. Lynx Edicions, Barcelona. Website geraadpleegd op 16-05-2019 17:00 <https://www.hbw.com/node/54149>
- Del Hoyo, J., Elliott, A. & Sargatal, J. eds., (1997) Handbook of the Birds of the World. Vol. 4. Sandgrouse to Cuckoos. Lynx Edicions, Barcelona.
- Demongin, L., (2016) Identification Guide to Birds in the Hand. Non-Passerine and Passerine families.
- Van Grouw, H., (2005) Survival of the first. Wetenschappelijke namen voor vogels met als voorbeeld de duiven. Aviornis International Magazine nr. 181.
- Van Grouw, H., (2005) The struggle for names. Synoniemen in wetenschappelijke vogelnamen met als voorbeeld de lachduif. Aviornis International Magazine nr. 183.

